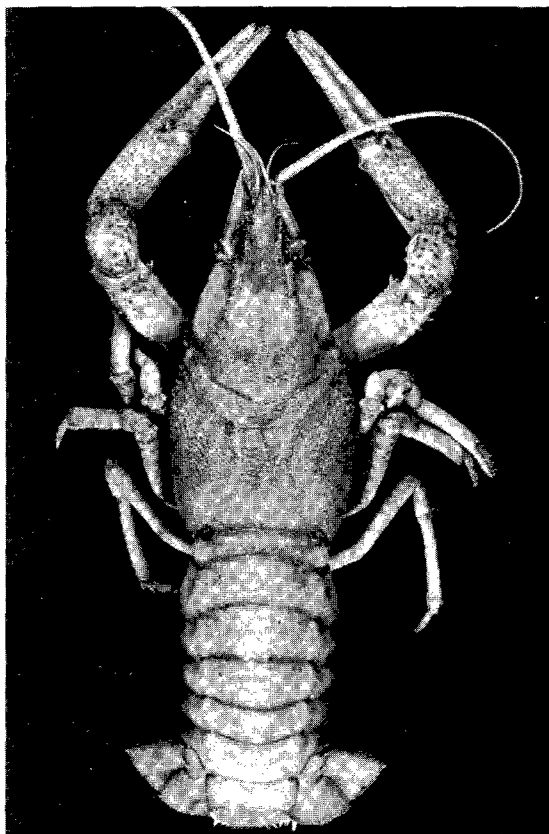

Een nieuwe rivierkreeft in Nederland

door J. P. H. M. Adema

Tot voor kort was er slechts één soort rivierkreeft uit ons land bekend, namelijk de gewone rivierkreeft, *Astacus astacus* (Linnaeus, 1758). Na 1970 bleek echter ook een uit Amerika ingevoerde soort, *Orconectes limosus* (Rafinesque, 1817), in de Nederlandse wateren voor te komen. Over de verspreiding van deze soorten is uitvoerig verslag gedaan door mej. J. F. M. Geelen (1978a, 1979b). Op 13 juni 1980 kreeg ik van dhr. W. G. Cazemier van het Rijksinstituut voor Visserijonderzoek te IJmuiden een levende rivierkreeft ter determinatie, die door een visser in het zogenaamde IJ bij Spaarndam in een fuik gevangen was. Dhr. Cazemier vertelde mij dat het dier naar zijn idee noch tot de gewone, noch tot de Amerikaanse rivierkreeft behoorde. Het exemplaar, een mannetje, bleek inderdaad tot een andere soort te behoren, namelijk de Galicische rivierkreeft, *Astacus leptodactylus* Eschscholtz, 1823 (fig. 1).

Fig. 1. *Astacus leptodactylus*. 13. 6. 1980, Spaarndam. Foto A. 't Hooft.

Een maand later ontving ik van een kennis een exemplaar van het Brabants Nieuwsblad van vrijdag 18 juli 1980 met daarin een artikel over een sportvisser die een rivierkreeft aan zijn hengel gevangen had in de haven van Moerdijk. Bij het artikel was een foto geplaatst van de trotse visser met zijn buit en op deze foto was reeds duidelijk zichtbaar dat het niet de Amerikaanse rivierkreeft betrof. Daarvoor was het dier te groot. Daar de visser, dhr. A. van As uit Roosendaal het exemplaar thuis in een aquarium hield, was ik in staat het dier te determineren. Ook dit exemplaar bleek te behoren tot de Galicische rivierkreeft.

Een derde vondst van deze nieuwkomer ontdekte ik in het septembernummer van 1980 van het tijdschrift 'Natuur en Museum'. Op 16 augustus 1980 werd door dhr. M. Maartens, eveneens met behulp van een hengel, een rivierkreeft gevangen in de Berkel tussen Eibergen en Rekken. Het dier werd na gemeten en gefotografeerd te zijn helaas weer vrijgelaten, in de veronderstelling dat het een gewone rivierkreeft was. In het tijdschrift was een foto van de kreeft geplaatst (fig. 2). Op deze foto is duidelijk te zien dat het dier opvallend lange scharen heeft. In november 1981 werden de oorspronkelijke foto's van deze kreeft ontvangen op het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie en aan de hand van deze foto's kon zonder twijfel de identiteit van het exemplaar worden vastgesteld: *A. leptodactylus*.

Deze drie vondsten zijn de eerste mij bekende waarnemingen van deze soort uit Nederland, althans wat in de vrije natuur gevangen dieren betreft. Mej. Geelen vertelde mij dat zij hem ook nog nooit eerder in ons land had waargenomen, maar dat zij er wel op rekende dat hij vroeg of laat hier zou worden aangetroffen.

Van *Orconectes limosus* is deze soort gemakkelijk te onderscheiden aan de grootte, de vorm van de scharen en het ontbreken van de rode vlekken op het achterlijf. Mannetjes van *O. limosus* kunnen een lengte van 120 mm bereiken, vrouwtjes een lengte van 134 mm, *A. leptodactylus* kan net als *A. astacus* een lengte van 250 mm bereiken (Wagler, 1937). *A. leptodactylus* heeft opvallend lange scharen, *O. limosus* heeft korte scharen.

Van *A. astacus* kan deze soort onder andere worden onderscheiden op het feit dat de gewone

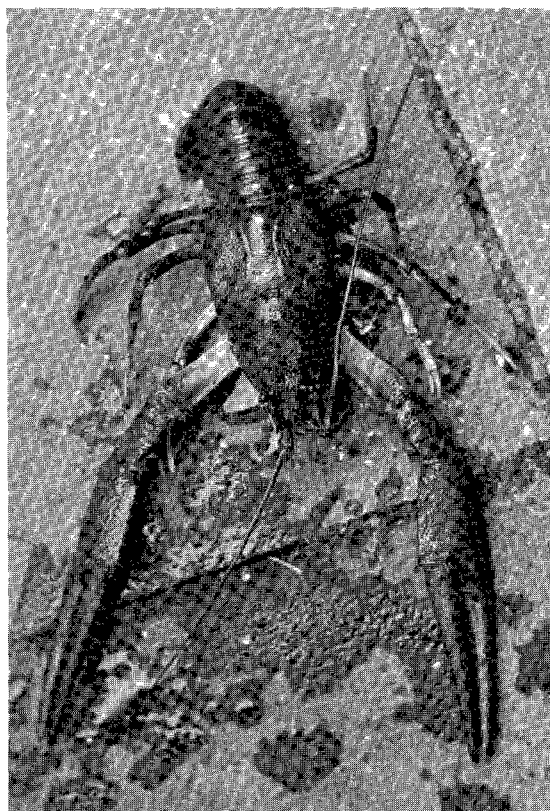

Fig. 2. *Astacus leptodactylus*. 16. 8. 1980, Berkel.
Foto Natuur en Museum.

rivierkreeft veel gladder is en veel sterkere scharen heeft; het duidelijkste verschil is te zien aan de vorm van de scharen van de mannetjes. Bij het mannetje van *A. leptodactylus* is de binnenzijde van de onbeweegbare vinger recht en min of meer glad (fig. 3a) bij *A. astacus* is de binnenzijde van de onbeweegbare vinger duidelijk uitgebocht en bezet met grotere en kleinere knobbelige tanden (fig. 3b).

A. leptodactylus is een bewoner van Oost-Europa. De soort is bekend van het gebied rond de Zwarte en de Kaspische Zee, van Roemenië, Bulgarije, Joegoslavië, Tsjecho-Slowakije, Polen, Oost-Duitsland en Europees Rusland. In vele landen is deze soort voor de consumptie ingevoerd; men meende ten onrechte dat hij beter bestand zou zijn tegen de kreeftenpest. Waar hij is ingevoerd schijnt hij de gewone rivierkreeft te verdringen (Wagler, 1937). *A. leptodactylus* heeft een minder verborgen leefwijze dan *A. astacus* en is ook overdag actief; bovendien legt de soort ongeveer vier maal zo veel eieren per vrouwtje als de gewone rivierkreeft (Muus & Dahlstrom, 1968).

Volgens kenners zou deze soort van veel geringer waarde voor de consumptie zijn dan *A. astacus*, iets waar ik geen uitspraak over kan doen, daar ik noch de ene, noch de andere soort ooit geproefd heb. Vanuit Polen wordt hij echter naar West-europese landen uitgevoerd, onder andere naar Frankrijk en Nederland. Op de Parijse vismarkten kan men de soort regelmatig levend kopen (J. C. den Hartog, pers. meded.). In de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie bevinden zich ook enkele exemplaren van deze soort afkomstig uit restaurants en aquaria uit Nederland.

In hoeverre de drie Nederlandse vondsten betrekking hebben op uitgezette en/of ontsnapte exemplaren, is een vraag waarop (nog) geen antwoord gegeven kan worden. Er moet echter wel met de mogelijkheid rekening gehouden worden dat de meldingen van rivierkreeften uit de dagbladen e.d., voor zover ze geen betrekking hebben op de Amerikaanse, op deze soort slaan. Gezien de minder verborgen levenswijze van de Galicische rivierkreeft zal deze eerder aan de haak geslagen worden dan de gewone rivierkreeft.

Het bij Spaarndam gevangen exemplaar is ingevoegd in de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden. Het exemplaar dat bij Moerdijk is gevangen is in het bezit van de visser gebleven; het derde exemplaar is, zoals hier boven reeds vermeld, weer vrij gelaten.

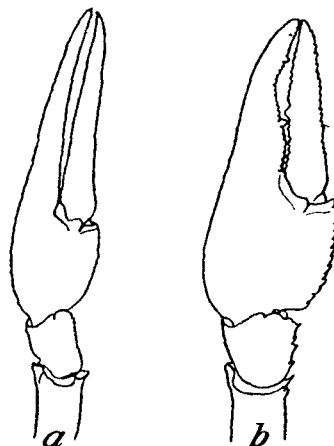

Fig. 3a. Schaar van het mannetje van *Astacus leptodactylus*.

Fig. 3b. Schaar van het mannetje van *Astacus astacus* (naar Wagler, 1937).

Summary

Three specimens of the freshwatercrayfish *Astacus leptodactylus* Eschschotz, 1823, have been found in the Netherlands; the first in June 1980 near Spaarndam (province of Noord-Holland), the second in July 1980 in the harbour of Moerdijk (province of Noord-Brabant) and the third in August 1980 in the river Berkel (province of Overijssel). These are the first records of this species in our country.

Adres van de schrijver:
Rijksmuseum van Natuurlijke Historie
Postbus 9517, 2300 RA Leiden

LITERATUUR

- ANONYMUS, 1980. Rivierkreeft nog steeds in de Berkel. Natuur en Museum, 24 (3): 10-12, 1 fig.
- GEELLEN, J. F. J., 1978a. The distribution of the crayfishes *Orconectes limosus* (Rafinesque) and *Astacus astacus* (L.) (Crustacea, Decapoda) in the Netherlands. Zool Bijdr. 23. Bijdragen tot de faunistiek, V: 4-19, figs. 1-3, table 1, 2 pls., 1978b. Zoetwaterkreeften in Nederland. Natura 75 (9): 263-265, 2 figs.
- MUUS, B. J. & P. DAHLSTROM, 1968. Zoetwatervissen-gids. pp. 1-224, textfigs. Elsevier Amsterdam, Brussel (Nederlandse vertaling van R. Boddeke).
- WAGLER, E., 1937. Klasse: Crustacea, Krebstiere. Tierw. Mitteleur, 2 (2): 3-224, figs. 1-624.

Blauwe kiekendieven in de IJsseldelta

door G. J. Gerritsen

Een van de fraaiste roofvogels die ieder jaar in de IJsseldelta doortrekt en/of overwintert is de blauwe kiekendief. Onder de IJsseldelta wordt het gebied verstaan tussen Zwolle, Hasselt, Zwartsluis, Kadoersluis, Noordoostpolder, Ketelhaven, Roggebotsluis, Elburg, Zuideinde en weer Zwolle. Om een indruk te krijgen van de aantallen doortrekkers en overwintelaars, de waarnemingen per maand en de verhouding tussen ex. in vrouwelijk kleed en mannetjes, werden 374 waarnemingen verzameld uit de periode 1941-1980. Alleen de waarnemingen uit de maanden september t/m april werden in dit artikel verwerkt.

Ze zijn verzameld uit oude jaargangen van Ardea en Limosa, maandverslagen van het SBB en uit dagboeken van de waarnemers: G. J. Gerritsen, A. M. Hottinga, J. v. d. Kamp, J. Lok, H. Rensink en H. J. van Vilsteren.

Trek

De blauwe kiekendief is de minst trekkende kiekendief, omdat deze soort in de gehele winter of een groot deel ervan, voldoende voedsel in zijn broedgebied kan bemachtigen. Dit lukt echter niet in de meest noordelijke delen van het broedgebied omdat hier de winters te streng zijn, waardoor de prooidieren onder een dik sneeuwdek verdwijnen (zoogdieren) of in zuidelijke richting wegtrekken (vogels).

Daarom zijn het juist blauwe kiekendieven uit de noordelijke broedgebieden die 's winters ons land bezoeken. Uit terugmeldingen van geringde exemplaren blijken in ons land vooral blauwe kiekendieven door te trekken en/of te overwinteren die in Scandinavië broeden. De Scandinavische broed-

populatie is nog steeds aanzienlijk; voor Zweden, Finland en Noorwegen worden de populaties geschat op respectievelijk 1000, 600 en 10 broedparen (Cramp e.a. 1980).

Boven Falsterbo (Zuid-Zweden) passeren de meeste tussen 10 september en half oktober. Bijlsma (1976) nam op de ZW-Veluwe de meeste trekkers waar in de eerste twee decaden van oktober en ook in november zag hij nog trekkers.

De terugtrek naar de broedgebieden begint eind februari en is het sterkst in maart en april. In Centraal-Scandinavië arriveert de voorhoede niet voor eind april (Cramp e.a. 1980).

Blauwe en bruine, blauwe kiekendieven

Groot is het kleurverschil tussen het blauwgrijze verenkleed van het volwassen mannetje en het bruine verenkleed van het volwassen vrouwtje, waardoor ze gemakkelijk te onderscheiden zijn.

Blauwe kiekendieven in een bruin kleed kunnen echter zowel volwassen vrouwtjes, als onvolwassen mannetjes/vrouwtjes of juvenielen zijn.

De verschillen zijn echter gering en alleen op geringe afstand waarneembaar.

Aangezien blauwe kiekendieven zich weinig van zeer nabij laten observeren lukt het zelden ex. in bruin kleed nader te determineren.

Van veel waarnemers hoor je dan ook vaak: 'Wat zien we toch veel ex. in bruin kleed en weinig mannetjes'. Het is dan goed je te realiseren dat er zich onder de ex. in bruin kleed ook onvolwassen mannetjes bevinden, die nog niet het fraaie blauwgrijze kleed dragen.

Alle ex. die niet het kleed van een volwassen mannetje dragen worden hierna ex. in vrouwelijk kleed genoemd.